

TÜRKÇE VE DİL BİLGİSİ

CÜMLENİN ÖGELERİ.....2

CÜMLENİN ÖGELERİ

CÜMLENİN ÖGELERİ

- ⦿ Bir fikri, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu veya bir olayı kesin bir yargı şeklinde bildiren sözcük veya sözcük dizisine cümle (tümce) denir. Sözcük ve sözcük gruplarının cümlede üstlendikleri görevlere de öge denir.
- ⦿ Cümlenin ögeleri, temel ögeler ve yardımcı ögeler olmak üzere iki başlık altında ele alınır.

TEMEL ÖGELER

Yüklem

- ⦿ İş, oluş, hareket, durum bildiren; haber veren, cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögedir.
 - » Yanında iki bine yakın savaşçısı vardı.
 - » Arkadaşın yanımızdan koşarak geçiverdi.

📌 NOT

- ✓ Cümlede diğer ögelerin belirlenmesi yükleme bağlıdır. Yükleme bulmak için cümleye herhangi bir soru sorulmaz. Diğer ögeleri bulmak için yükleme soru sorulur.
- ✓ Fiiller dışında; isimler, sıfatlar, zamirler, edat grupları, tamlamalar, ikilemeler, deyimler vb. de yüklem olabilir.

Özne

- ⦿ Yüklemin bildirdiği iş, oluş ve hareketi yapan ya da işten etkilenen; olanı karşılayan ögeye özne denir.
 - » Baş başa vermeyince taş yerinden oynamaz.
 - » Öğrenciler teneffüste oyun oynuyorlar.
- ⦿ Bir cümlenin öznesi, yükleme sorulan "Kim?" ve "Ne?" soruları ile bulunur. İnsanlar için "Kim?", insan dışındaki varlıklar için de "Ne?" sorusu sorulur.
 - » Yeni silinmiş tahtalar birkaç saniyede berbat oldu.
 - » İbrahim Paşa 1600 yılında tekrar sefere kalktı.

✓ Bazı cümlelerde sözcük olarak belirtilmeyen ancak yüklemdeki kişi eklerinden çıkarılan özneler vardır. Buna gizli özne denir. Gizli özne 3. tekil şahıs zamiri “o” olduğunda yüklemde kişi eki olmaz.

» Sevgileri belirsiz yarınlar**a** bıraktınız.

(özne → siz)

» Kütüphaneye gitmek istemiyorum.

(özne → ben)

✓ İki çeşit özne vardır: gerçek özne, sözde özne.

Gerçek Özne: Yüklem bildirdiği işi yapan veya yargının konusu olan öznedir.

» Gamsız, sarı tüylü ihtiyar bir mahalle köpeğiydi.

» Ahmet Haşim, şiirlerini akşamüzeri yazardı.

Sözde Özne: Yüklem bildirdiği işi yapan değil, yapılan işten etkilenen öznedir.

» Evraklar okula yeni gönderildi.

» Ağrı Dağı Efsanesi sınıfta anlatıldı.

YARDIMCI ÖGELER

Nesne (Düz Tümleç)

- ⦿ Öznenin yaptığı işten etkilenen ögedir. Bu öge bulunurken özneyle karıştırılmaktadır. Özneyle karıştırılmaması için önce özne bulunmalı daha sonra nesne bulunmalıdır.
- » Saatlerce parkta çocukları aradık.
- » Aç doymam sanır, dedi büyükbabam.
- ⦿ Yükleme sorulan "Ne?, Neyi?, Kimi?" sorularına verilen cevap cümlelerin nesnesidir.
- ⦿ Nesne, ek alıp almama durumuna göre ikiye ayrılır:

Belirtili Nesne: Yükleme "Kimi?, Neyi?" soruları sorularak bulunur. İsmi belirtme hâl eklerini alan nesnelere denir.

- » Bu kapıyı da sen siliver.
- » Ali, Kadir'in oğlunu kaydetmiş dershaneye.

Belirtisiz Nesne: Yükleme "Ne?" sorusu sorularak bulunur. Hiçbir hâl eki almamış nesnelere denir.

- » Kadife Hanım kızına yeni bir kitap almış.

Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç)

- ⦿ Yüklem bildirdiği işin, yargının gerçekleştiği yeri, yönü ve kişiyi bildiren ögedir. Dolaylı tümleç olarak da ifade edilir.
 - » Gülle bülbülün buluştuğu yerde buluşalım.
 - » Onunla yıllar önce Ahmet Rasim'e gittik.
- ⦿ Yükleme sorulan "Neye?, Neyde?, Neyden?, Kime?, Kimde?, Kimden?, Nereye?, Nerede?, Nereden?" soruları yer tamlayıcısını buldurur.

Zarf Tamlayıcısı (Zarf Tümleci)

- ⦿ Yükleme; durum, zaman, miktar, yer-yön ve sebep gibi yönlerden tamamlayan ögedir. Zarf tümleci de denir.
 - » Anneannemin elleri soğuktan çatlamıştı.
 - » Yalın ayak bir şekilde, örtüsüz tahta masaya gittim.
- ⦿ Yükleme sorulan "Ne zaman?, Nasıl?, Neden?, Niçin?, Neyle?, Ne kadar?, Niye?, Kimle?, Kimin için?, Nere?" soruları zarf tamlayıcısını buldurur.

📌 NOT

- ✓ “Aşağı, yukarı, içeri, dışarı, ileri, geri vb.” yer-yön bildiren sözcükler, ek aldıkları zaman zarf tamlayıcısı olmaz. Bu ifadeler hâl eklerini aldıklarında yer tamlayıcısı olur.
- » Kaleden hep birlikte aşağı indik. (Nere?) - **zarf tamlayıcısı**
- » Kaleden hep birlikte aşağıya indik. (Nereye?) - **yer tamlayıcısı**

📌 NOT

- ✓ Edat grubu; adın edatla oluşturduğu, genellikle zarf tümleci görevinde kullanılan kelime grubudur.

Cümle Dışı Unsur:

- ⦿ Cümlede öge olarak herhangi bir görevi olmayan, yükleme sorulan sorulara yanıt vermeyen unsurlardır. Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlaçlar, ara sözler cümle dışı unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Ara Söz:

- ⦿ Bir cümlede herhangi bir söz, söz grubu ya da cümlenin anlamını pekiştirmek, kuvvetlendirmek veya açıklamak amacıyla kullanılan ve cümlenin herhangi bir ögesi olmayan söz gruplarına ara söz denir. Ara sözler iki virgül veya iki kısa çizgi arasında yazılır.

Cümle Vurgusu:

- ⦿ Cümlede anlamca üzerinde durulması gereken öge, vurgulanan ögedir. Cümlede vurgu, ögelerin yerine göre değişir.